

INHOUD

Column door Ronald Giphart

Bij het begin

1 Van moeras tot bebouwing

De moerasdelta, geschenk van de Rijn - Romeinse tijd en de vroege Middeleeuwen – Inpoldering - De grenzen van de Randstad - En nu nog bebouwing ...

2 De bouw van de buurt 1850 – 1910

Gemeentelijke maatregelen – Bouwen zonder architect – De verboden kring – De eerste huizen- Voorgevels – Indeling en ligging – De Berekuil – Bouw van de Karel Doormanflats

3 De eerste bewoners 1900 - 1940

Tussen spoorlijn, weilanden en tuinderijen – Remise van de paardentram – Dienstmeisjes - Briefwisseling met Duistland

4 Gewone mensen in oorlogstijd 1940 - 1955

Standverschil – Drie wethouders – De moord – Joodse buurtgenoten

5 Nieuwe tijden 1955 - 1985

Gevarieerde samenstelling – De eerste flatbewoners – Ontmoetingskansen – Wennen en welkom zijn – Gastarbeiderspensions - Woongroepen

6 Buurtvorming Vanaf 1985

Van huur naar koop - Spelen in de buurt – Hotel Mitland en de buurt - Buurtorganisaties

8 Gids van meer dan honderd oude huizen

Portrettengalerij

Pieter Geyl, historicus - Ans Ploeg – Ploeg, lid van de Tweede Kamer - Chris Bos, stadsbeiaardier - Fokkelien van Dijk-Hemmes, feministisch theoloog - Constant, kunstschilder

Straatnaamgevers

Willem Barentsz – Cornelis (de) Houtman – Jacob van Heemskerck - Jan Cornelis de Rijp – Buys Ballot – Karel Doorman

Aan het einde

Verantwoording

Bronnen

Bij het begin

Dit boek gaat over een buurt. Het is het soort buurt dat je in meer Nederlandse steden aantreft. Geen bijzondere, wel een redelijk goede buurt. Een kleine buurt, want het aantal huisnummers haalt bij elkaar opgeteld nog niet de vijfhonderd. Het is een buurt aan de rand van de stad, ingesloten tussen een spaarzaam bereden spoorbaan en een rondweg. Een soort eiland, te klein om een kruidenier of kroegbaas voldoende klandizie te leveren. Een buurt die bestaat uit drie lange en drie korte straten.

De eerste huizen werden rond 1900 gebouwd, de laatste ruim een halve eeuw later. Maar natuurlijk liepen er al lang daarvoor mensen rond. Ook al rond het begin van onze jaartelling. Hoe zag het er toen uit? Er was moeras, zoals elders in de provincie Utrecht. Maar verder? Watertjes, groen, wild, vogels, vissen? Zijn daar nog sporen van te vinden?

En hoe zag het eruit bij de aanleg van de buurt, rond 1900? De spoorbaan lag er. Een station was er ook, voor de trein naar Hilversum. En aan de overzijde van het spoor lag het Ooglijdersgasthuis. Wat zagen reizigers die hier eind negentiende eeuw aankwamen? Wanneer kwamen de straten er, de Buys Ballotstraat, de Willem Barentszstraat, de Cornelis Houtmanstraat en de Heemskerckstraat? Wie kwamen er te wonen en wat voor contact hadden mensen met elkaar? Hoe was het tijdens de Tweede Wereldoorlog? Drukte de oorlog een stempel op de buurt?

In de jaren vijftig werd de Karel Doormanlaan aangelegd met vier markante flatgebouwen. Vlak daarna werden de allerlaatste huizen van de buurt gebouwd in de Cornelis Houtmanstraat. Waarom toen? En wie kwamen er in de flats? De flats hadden meteen al bijnamen, zoals 'goudkust'. Was het echt goud wat er blonk?

Er waren tijden dat de huizen in deze straten weinig populair waren. Later veranderde dat weer. Sommige bewoners herinneren zich nog precies waarom en wanneer. De buurt die niet tot Utrechts' mooiste behoort en die ooit als saai en stijf bekend stond, is nu geliefder dan ooit. Hoezo?

In dit boek gaan wij op zoek naar de geuren, de kleuren en de geheimen van zes straten uit de Zeeheldenbuurt in Utrecht Oost. Het gaat om vragen die je over elke buurt kunt stellen. De antwoorden gaan niet alleen over voorgevels en stenen, maar ook over mensen. Over wat hen drijft, verbindt en uit elkaar drijft. De zoektocht begint in een achtertuin.....

Drie wethouders

Op de Maliebaan hadden de NSB en de Duitsers belangrijke kantoren. In de buurt woonden vooraanstaande NSB-ers, onder wie een wethouder en een advocaat, die in opdracht van de Duitsers de liquidatie van alle Utrechtse studentenverenigingen uitvoerde. Net zoals Utrecht veel meer was dan een NSB-stad, woonden er in de buurt naast deze en andere NSB'ers ook stille helden, verzetsmensen en bewoners die joden en onderduikers hielpen. Er zijn nog sporen van schuilplekken in huizen

Maus de Boer

en geheime doorgangen tussen tuinen, tussenverdiepingen en zolders. Er werd drukwerk voor het verzet gemaakt en rondgebracht. Dat de buurt een gemengd karakter had bleek wel uit de aanwezigheid van drie wethouders van verschillende politieke pluimage die op minder dan honderd meter afstand van elkaar woonden: de liberale wethouder Maus de Boer van Onderwijs, de socialistische wethouder Henk Ploeg van Volkshuisvesting en de pronazi wethouder Johan Hofstee van Financiën.

Advocaat Maus de Boer woonde op nr. 10 in de Willem Barentszstraat. Hij was lid van de Liberale Staatspartij (nu VVD), en vanaf december 1940 voorzitter van die partij. Hij moest regelmatig onderduiken en had ook zelf onderduikers in huis. Terwijl het buurhuis door de Duitsers was gevorderd, nadat daar de twee Joodse bewoonsters waren weggevoerd. Na de oorlog werkte hij mee aan de liquidatie van NSB-organisaties. Tien huisnummers verder, op nr. 30, woonde accountant J.H.G. Hofstee. Bij de verkiezingen van 1939 had hij de muur van zijn huis volgeplakt met affiches *Stemt Mussert*. Zijn buurman had daar toen een groot bord voorgezet *Stemt SDAP* (zoals de Partij van de Arbeid toen nog heette). Het bleek lastig om iets over Hofstee te achterhalen. Uit krantenberichten blijkt dat hij regelmatig burgemeester Van Ravenswaaij verving, dus hij zat hoog in de hiërarchie. Schuin tegenover

Henk Ploeg

Hofstee, op nr. 39, woonde de socialistische wethouder Henk Ploeg. Tot zijn arrestatie in 1942 zat hij vaak in eigen huis ondergedoken. Daarna was hij twee jaar geïnterneerd in het gijzelaarskamp Beekvliet in St. Michielsgestel.

Bekendmaking

Baby- en Kinderondergoed.

De Burgemeester van Utrecht verzoekt degenen, die nog in het bezit zijn van een katoenen of gehaakte bedsprei, deze vóór 1 April a.s. te willen inleveren bij den Dienst voor Sociale Zaken, Witte-vrouwensingel nr. 88, alhier.

De spreien zullen worden uitgehaald, waarna van het materiaal baby- en kinderondergoed, enz. zal worden vervaardigd, aan welke artikelen groote behoefte bestaat.

Kinderkleeren zijn nu belangrijker dan bedspreien. De nood is groot. Helpt allen mee.

Utrecht, 17 Maart 1944

De Burgemeester voornoemd,
J. H. G. HOFSTEE, 1.B.

Berichten uit het Utrechtsch Nieuwsblad

Hadden die drie wethouders en hun gezinnen contact met elkaar? Dochter Hetty de Boer, die we regelmatig spraken in de jaren negentig, heeft dat nooit aangeroerd. Zij was een standbewust iemand uit een intellectueel, welgesteld milieu. ‘Op de ochtend dat de Duitsers de stad binnenvielen, pakte ik snel de fiets naar stomerij Ascot op het Lucas Bolwerk om mijn mantelpakje op te halen.’

Ze hadden een dienstmeisje. Toen die trouwde mocht ze met haar man inwonen. In de oorlog deden zich verschillende spannende situaties voor waarin er gezamenlijk werd gehandeld

en het standsverschil naar de achtergrond verdween.

Boterde het tussen de families De Boer en Ploeg? Henk en Ans Ploeg hadden alleen lagere school. Vader was opgeklommen van ‘arbeiderskind naar de maatschappelijk vooraanstaande die hij was geworden’, vertelde dochter Meta. Haar ouders waren zeer gedreven en principieel. Ploeg was ook algemeen secretaris van de geheelonthoudersvereniging, in de volksmond De Blauwe Knoop geheten. Dat gaf het gezin een uitzonderingspositie in de buurt, zeker toen tijdens de oorlog alle socialistische instellingen werden verboden, behalve de Blauwe Knoop. Wel raar eigenlijk, maar volgens Meta kwam dat doordat Hitler ook van de blauwe knoop was. ‘De buurt reageerde vaak heftig op onze bezoekers, mannen (geen heren) in manchester pakken, vrouwen (niet dames dus) in reformjurken: rechttoe rechtaan, van eerlijke katoen, zonder kantjes of strikjes.’

Zij herinnert zich echter dat haar socialistische vader en de liberale wethouder De Boer goed met elkaar overweg konden. ‘Ze kwamen niet bij elkaar thuis maar op het gemeentehuis ging het goed’. Tussen de dochters boterde het aanzienlijk minder. Meta Ploeg: ‘Hetty de Boer was iets ouder dan ik. Zij keek neer op mij. De oorlog, de arrestatie van mijn vader en de deelname van onze beide families aan het verzet veranderden

dat niet. Met verstoppertje spelen mocht ik niet meedoen.’ Zowel de familie De Boer als het gezin Ploeg vermeden hun collega Hofstee. Toen Hofstee in 1943 tot wethouder van Financiën werd benoemd, zat De Boer ondergedoken en werd Ploeg door de Duitsers gegijzeld. ‘Wij als gezin negeerden de Hofstee’s nadrukkelijk’, herinnerde Meta zich.

‘Hij had drie dochters. De oudste twee liepen in uniform en droegen een Jeugdstormpet. Ik vond hen ontzettend venijnig. Agressief eigenlijk.’

Hetty de Boer als jonge student

